

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационен труд на **Елка Георгиева Горанова**
на тема **„Модел за комплексно логопедично и функционално изследване,
идентифициране и диференциране на видове и подвидове плавностни
нарушения на речта”**

Научен ръководител: доц. д-р Д. Милиев

за присъждане на образователна и научна степен “Доктор” ” по научната специалност „Логопедия”, професионално направление 7.4. Обществено здраве, област на висшето образование 7. Здравеопазване и спорт

Рецензент: проф. д-р Анжелика Велкова, д.м.н.

Със заповед № 1370/31.05.2016 г. на Ректора на ЮЗУ „Н. Рилски” – Благоевград съм определена за член на Научното жури за провеждане на защита на дисертационен труд за присъждане на ОНС „Доктор, разработен от Елка Георгиева Горанова, докторант на самостоятелна подготовка към катедра “Логопедия” при Факултет „Обществено здраве, здравни грижи и спорт”.

Рецензията е изготвена въз основа на анализ на предоставените дисертационен труд, автореферат и документация относно квалификацията и научно-преподавателска дейност на докторантката.

I. БИОГРАФИЧНИ ДАННИ ЗА КАНДИДАТКАТА

Елка Горанова е магистър по специална педагогика – логопедия от 1995г. В продължение на 8 год. работи като логопед в VIII СОУ „Арсени Костенцев” в Благоевград, а от 2004 г. след конкурс е назначена за асистент в катедрата по логопедия на ЮЗУ „Н. Рилски”. Тя е изграден преподавател с дългогодишен опит, който умело съчетава своите професионални и научни компетентности в практическото обучение на студентите по редица дисциплини - Логопедия, Основи на логопедията, Комуникативни нарушения,

Психология на аномалното развитие, Емоционално-поведенчески нарушения, Медицински, психологични и лингвистични аспекти на нарушенията на плавността. Докторантката има 6 публикации в български специализирани научни списания и сборници, 3 пълнотекстови публикации в сборници от международни научни форуми, 17 участия с научни съобщения в национални и международни конгреси и конференции. Научната продукция на докторантката е позната на професионалната общност, като са забелязани 12 цитирания от български и чуждестранни автори. Участвала е като ръководител, координатор и експерт в създаването и осъществяването на 11 научноизследователски, образователни и практически проекти с национално и европейско финансиране.

II. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Представеният за рецензиране дисертационен труд е разработен на 214 страници и е онагледен с 57 таблици и 34 графични изображения. Библиографският списък обхваща 282 литературни и експертни източници, от които 88 на кирилица. Включени са и 8 приложения, съдържащи допълнителни таблици и фигури.

Съдържанието на дисертацията е структурирано в класически вариант: увод, въведение (литературен обзор), цел и задачи, материал и методи, резултати от собствени проучвания в 10 раздела, обсъждане, заключение и изводи.

Актуалност на дисертационния труд

Плавностните нарушения на речта са комплексен, многоаспектен здравен проблем с негативни отражения върху психичното и социално благополучие на засегнатите лица и техните семейства. Той изисква задълбочено изучаване, вникване в разнообразието на неговите клинични проявления и усъвършенстване на методите за диагностика, за да се подберат адекватни и ефективни терапевтични подходи.

Избраната от докторантката тема е актуална и иновативна по своя характер. Тя обогатявя чрез прилагане на мултидисциплинарен подход

разбирането за механизмите на заекването и изучава връзката между неговата вариабилност и редица функционални параметри. Дисертационният труд отговаря на съществуващата необходимост от създаване на практически приложим модел и диагностичен подход, който позволява компютърно събиране, обработка и анализиране на логопедични и функционални параметри при лица със заекване.

Характеристика на литературния обзор

Прегледът на състоянието на проблема демонстрира задълбочените познания на докторантката и способността ѝ логично да анализира и обобщава резултатите от научни изследвания. Литературните източници включват фундаментални теоретични трудове и най-важни емпирични изследвания в областта на комуникативните нарушения, методологията на изследване на плавностните нарушения на речта и моделирането на сложни физиологични процеси. Близо половината цитирани публикации са от последните 10 години. Това доказва много добра информираност на авторката за съвременните научни изследвания на проблема у нас и в чужбина. В обзора са разгледани особеностите на речта като единна функционална система, диатезо-стресорния модел на заекване, основните характеристики на плавната реч, заекването и запъването като плавностни нарушения на речта. Въз основа на анализ на съвременните парадигми за природата на заекването и съвременните епидемиологични изследвания докторантката прави извод за необходимостта от систематичен анализ и модел за комплексно изследване на вариативността и изменчивостта на заекването в различни групи и при различни изисквания на средата.

Оценка на целта, задачите и на методичния подход

Целта и задачите на дисертационния труд са правилно поставени и ясно дефинирани. Целта е двукомпонентна, съдържа познавателна и приложна част, а изпълнението на произтичащите 6 задачи гарантира нейното реализиране. Формулирани са четири изследователски хипотези, които систематично се проверяват в хода на проучването.

Основно достойнство на дисертационния труд на Елка Горанова е методологията на проучването с подчертана комплексност и разнообразие на използваните методи, прецизност и иновативност, осигуряващи валидност на научните резултати. Научното изследване е базирано на добре разработен в предходни съвместни трудове теоретичен „минимален функционален модел”.

Използвани са методи за логопедично изследване, за функционално изследване и статистически методи. Комплексното изследване на дисбаланса на функционалните системи, които участват в говорното поведение при плавностни нарушения, е проведено с помощта на множество подбрани задачи и говорни ситуации. Измерени и обработени са внушително количество - 147 логопедични и 115 функционални параметри, които дават възможност да се търсят динамични констелации при взаимодействието на тези системи.

Изключително добросъвестно и детайлно докторантката е представила всички тестове, диагностични проби, скали за оценка, устройства и методи за функционално изследване. Безспорно с иновативен характер е прилагането на автоматизиран логопедичен анализ на транскрипцията на аудиозапис с помощта на електронна таблица. Предлага се нов, авторски метод за компютрна обработка на събраните с диагностични инструменти данни. Ценно методично постижение на докторантката е разработването на протокол на изследването, включващ поредица от говорни задачи, стрес тест на Струп и физическо натоварване, по време на които динамично се проследяват резултатите от приложения диадохокинетичен тест. Този стимулен протокол се отличава с потенциал на диференциално-диагностично средство по отношение на различните подвидове заекване.

Изследването прилага аналитични методи на класическата и модерна статистика. Дипломантката умело е използвала възможностите на софтуерния статистически пакет SPSS за дисперсионен, структурен, корелационен, непараметричен и графичен анализи. За нормативна оценка на параметрите са прилагани методът на персентилите и методът на сигмалните отклонения. Подборът на аналитичните методи, представянето на методиката на

статистическия анализ и интерпретирането на резултатите показват задълбочено разбиране и свободно владение на количествените методи от докторантката. Текстът е илюстриран с подходящо разработени и информативни статистически таблици и графични изображения.

Методиката на научното проучване създава основа за бъдещи научни проучвания на плавностните нарушения на речта в нашата страна.

Оценка на резултатите

Резултатите и обобщенията от дисертационния труд на Елка Горанова имат методологично, теоретично и практическо значение и могат да се представят, както следва:

- Разработен е иновативен комплексен модел (3D модел) за систематично изследване на лица с плавностни нарушения на речта, позволяващ групиране на лицата със заекване по различни критерии;
- Създаден е авторски метод за компютъризирано изследване на значим брой – 147 логопедични параметри, с автоматизирана обработка на събраните данни, който съществено ще облекчи ежедневната диагностична работа и ще интензифицира научните изследвания в областта;
- Изведен е алгоритъм и е създадена статистическа процедура за превръщане на даден логопедичен параметър в качествена оценка или фактор за групиране;
- Предложен е симулационен протокол на изследване, отчитащ речевото поведение и физиологичните реакции на лица със заекване при емотивно и физическо натоварване, който може да се използва като диференциално-диагностично средство по отношение на подвидовете заекване;
- Чрез изследване на функционирането в покой се доказват промени в някои физиологични параметри при лицата със заекване (ниво на кожна проводимост, сърдечна честота, относителен дял на ниските честоти на

вариабилност на сърдечната честота и др.), които подсказват наличието на дискретни ендотипове и при подгрупите лица със заекване;

- Прилагането на модела и групирането на лицата по различни критерии установява, че освен вариативността на говорното нарушение, съществува и функционална вариативност и изменчивост на автономните нервни процеси и техния дисбаланс;
- Прилагането на 3D модела установява нови, неизвестни до момента зависимости и факти за заекването, с което **моделът създава предпоставка за интензификация на научните изследвания** в областта на плавностните нарушения на речта и обективното измерване на вариативността и изменчивостта на заекването;
- За първи път в България логопедично изследване на плавността на речта е съчетано с изследване на вариабилността на сърдечна честота, при което се установяват промени в параметрите, индикиращи дисбаланс в автономната нервна регулация по време на говорната продукция при лица със заекване.

Авторефератът отразява вярно структурата и съдържанието на дисертационния труд и включва най-съществените резултати и изводи от проучването.

Научна продукция във връзка с дисертацията:

Резултатите от проведените във връзка с дисертационния труд изследвания са представени в 4 научни публикации (три в рецензирани сборници на международни конференции) и са докладвани в две съобщения на един български и един международен научни форуми. Научната продукция и научната активност във връзка с дисертационния труд показват, че резултатите са добре представени и обсъдени пред специализирана аудитория.

Личните ми впечатления от Елка Горанова са положителни. Тя е интелигентна, прецизна и добросъвестна в научните си изследвания.

III. КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ

Считам че представянето на част от резултатите с оригиналните таблици на статистическата програма са излишно големи по обем, разполагат се на две страници и затрудняват плавното четене и възприемане на текста. Те биха могли да се изнесат като приложения на дисертацията.

Със забележките, отправени по време на вътрешната защита, докторантката се е съобразила напълно.

Бих отправила препоръка дисертационната разработка да бъде представена пред професионалната общност под формата на монография, а компютъризираното изследване на плавностните нарушения на речта да бъде внедрено в логопедичната практика в най-скоро време, като се използват възможностите за проектно финансиране от национални и други източници.

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Дисертационният труд на главен асистент Елка Горанова представлява комплексно, напълно завършено самостоятелно научно изследване, което постига ясно формулираната цел и изпълнява поставените задачи. Дисертацията е резултат от дългогодишни научни изследвания, има иновативен, интердисциплинарен характер, и се откроява със своите значими методични, научни и практически приноси. Тя създава основа за развитието на нов тип аналитични проучвания на плавностните нарушения на речта в нашата страна.

Дисертационният труд напълно отговаря на критериите за придобиване на образователната и научна степен "Доктор". Давам положителна оценка на научната разработка и убедено препоръчам на почитаемите членове на Научното жури да гласуват за присъждането на образователната и научна степен "Доктор" на Елка Георгиева Горанова.

12. 06.2016 г.

гр. София